

Список бібліографічних посилань

1. Еллинек Г. Декларация прав человека и гражданина (Репринтное воспроизведение издания 1906 года). Одесса : Юрид. лит., 2006. 136 с.
2. Конституція України : наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2011. 1128 с.
3. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках / ред.-координатор Г. В. Осипов. М. : Инфра-М – Норма, 1998. 488 с.
4. Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : моногр. / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с.
5. Менгер К., Бем-Баверк Е., Визер Ф. Основания политической экономии // Австрийская школа в политической экономии / пер. с нем. Г. Тиктина и И. Абергуза, под ред. Р. М. Орженского. М. : Экономика, 1992. С. 31–242. URL: http://econlibrary.ru/books/259/395/menger_principles.html (дата звернення: 05.04.2019).
6. Гражданское право Украины : учеб. : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под. ред. А. А. Пушкина, В. М. Самойленко. Харьков : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. 440 с.
7. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). М. : СПАРК, 1995. 556 с.

Одержано 07.04.2019

УДК 347.922

Тетяна Володимирівна СТЕПАНЕНКО,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2323-987X>

ЩОДО ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ПОЗОВІВ НА ЗАХИСТ КОЛЕКТИВНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СПОЖИВАЧІВ

В умовах сьогодення не втрачає актуальності необхідність подальшого врегулювання на законодавчому рівні інституту групового позову в національному цивільному судочинстві. Завдання ж адаптації законодавства України до законодавства ЄС як пріоритетної складової процесу інтеграції України до ЄС актуалізувало дослідження законодавства ЄС у сфері реалізації та захисту прав та інтересів людини і громадянина.

Питання запровадження загальноєвропейського процесуального механізму судового захисту колективних прав та інтересів споживачів розглядається Європейською комісією вже близько 20 років. За цей час було прийнято низку актів як нормативного, так і консультативного характеру, зокрема Директиву

98/27/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 травня 1998 р. про судові заборони для захисту інтересів споживачів (*Directive 98/27 /EC of the European Parliament and of the Council on injunctions for the protection of consumers' interests*), яка була замінена Директивою 2009/22/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 р. про судові заборони для захисту інтересів споживачів (*Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on injunctions for the protection of consumers' interests*); опубліковано Зелену книгу щодо колективного відшкодування шкоди споживачам 2008 р. (*Green Paper On Consumer Collective Redress*), тощо.

Суттєвим кроком щодо розроблення європейської моделі захисту колективних прав та інтересів споживачів було видання Європейською комісією Рекомендації N 2013/396/ЄС «Про загальні принципи судового заборонного та компенсаційного механізмів колективного відшкодування шкоди в державах-членах, що стосуються порушення прав, наданих за законодавством Союзу» (*Commission Recommendation 2013/396/EU of 11 June 2013 on common principles for injunctive and compensatory collective redress mechanisms in the Member States concerning violations of rights granted under Union Law*, далі – Рекомендація 2013/396/ЄС), а також опубліковані в квітні 2018 р. Пропозиції до Директиви Європейського парламенту та Ради про представницькі позови для захисту колективних інтересів споживачів та скасування Директиви 2009/22/ЄС (*Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on representative actions for the protection of the collective interests of consumers, and repealing Directive 2009/22/EC*, далі – Пропозиції), в яких запропоновано загальноєвропейську процесуальну модель представницьких позовів про захист колективних прав та інтересів споживачів. Незважаючи на те, що Рекомендація 2013/396/ЄС та Пропозиції носять необов'язковий характер, а останні ще є предметом численних дискусій та обговорень, зміст даних документів дає змогу визначити основні риси європейського механізму судового захисту численної групи осіб, що мають враховуватися при розробці процесуального законодавства України.

1. *Представницькими є позови, що подаються на захист колективних інтересів споживачів, при цьому самі споживачі не є сторонами у провадженні за такими позовами.* Представницький позов подається спеціально кваліфікованою особою на захист прав та інтересів двох або більше осіб, права та інтереси яких зазнали порушень або існує ризик їх порушень, при цьому самі такі особи не є безпосередніми учасниками судового розгляду. Представницькі позови можуть подаватися кваліфікованими особами (об'єднання споживачів, незалежні публічні органи), які відповідають встановленим критеріям прийнятності і призначені державою-членом в якості таких із занесенням до загальнодоступного переліку кваліфікованих осіб, які мають право на звернення із представницькими позовами.

2. *Вимогами, що можуть бути заявлені за представницькими позовами є:*
– ухвалення судового рішення про припинення дій чи бездіяльності відповідача, що порушують колективні інтереси споживачів, як тимчасовий захід

(на зразок забезпечення позову) для припинення таких дій (бездіяльності) або, якщо дії чи бездіяльність відповідача ще не були вчинені, але є неминучими, про заборону таких дій (бездіяльності);

– ухвалення судом остаточного рішення про заборону, яким підтверджується, що дії (бездіяльність) відповідача є порушенням законодавства ЄС щодо колективних прав та інтересів споживачів, і, якщо це необхідно, про припинення таких дій (бездіяльності) або, якщо такі дії (бездіяльність) ще не мали місця, але є неминучими в майбутньому, про заборону таких дій (бездіяльності). Крім того, на підставі такого остаточного рішення в рамках представницького позову можуть бути заявлені вимоги, спрямовані на усунення наслідків таких масових порушень прав споживачів, зокрема про відшкодування шкоди. Способи відшкодування шкоди в залежності від обставин конкретної справи можуть передбачати покладення на відповідача обов'язку ремонту, заміни неякісного товару, зниження ціни, розірвання договору та компенсації понесених витрат. У виняткових, складних випадках, якщо внаслідок особливостей індивідуальної шкоди, завданої споживачам, кількісна оцінка розмірів індивідуального відшкодування заінтересованим споживачам є складною, може бути передбачено повноваження суду ухвалювати замість рішення про відшкодування шкоди декларативне рішення щодо підтвердження відповідальності відповідача перед споживачами, яким завдано шкоду внаслідок порушення законодавства ЄС. Подальше ж відшкодування завданої споживачам шкоди можливе за індивідуальними позовами споживачів або за допомогою інших процесуальних механізмів, передбачених національними законодавствами держав-членів.

Висновок суду про порушення відповідачем законодавства ЄС, яке завдає шкоди колективним інтересам споживачів, встановлений в остаточному рішенні суду держави-члена, включаючи остаточне рішення про припинення чи заборону дій відповідача, є обов'язковим при розгляді будь-яких інших вимог до такого відповідача щодо відшкодування шкоди споживачам у зв'язку із цим порушенням, що розглядаються судами цієї ж держави-члена. Вищезгадані обставини, встановлені остаточним рішенням суду однієї держави-члена судом в іншій державі-члені мають розглядатися як спростовна презумпція існування такого порушення. Остаточне ж декларативне рішення суду держави-члена, яким встановлено відповідальність відповідача за порушення колективних інтересів споживачів, є обов'язковим при розгляді будь-яких вимог щодо відшкодування шкоди, завданої даним порушенням лише в суді цієї ж держави-члена з питання наявності відповідальності відповідача за згадані порушення. При цьому правовими системами держав-членів мають бути передбачені доступні спрощені процедури для отримання відшкодування індивідуальними споживачами.

3. *Обов'язковість вирішення питання про прийнятність поданого до суду представницького позову* (так звана сертифікація представницького позову на

початковій стадії судового провадження. Зазначене питання має вирішуватися безпосередньо за ініціативою суду і включати перевірку особи, якою подано представницький позов на дотримання встановлених критеріїв щодо таких сертифікованих осіб, джерела їх фінансування тощо;

4. *Доступність інформації про представницькі позови.* Держави-члени мають забезпечувати можливості представницької організації поширювати інформацію про ймовірні порушення прав та інтересів споживачів і про свої наміри домогтися їх судової заборони, а також про поточні провадження за представницькими позовами. Державам-членам рекомендовано створювати національні реєстри проваджень за представницькими позовами, доступ до яких має бути безкоштовним. Крім того, передбачається закріплення обов'язку відповідача в разі задоволення судом представницького позову належним чином інформувати зацікавлених споживачів про остаточні рішення суду.

5. *Зупинення перебігу строків позовної давності для індивідуальних вимог споживачів щодо відшкодування шкоди як наслідок пред'явлення представницького позову.* Зазначене, разом із нормативним закріпленням особливостей законної сили остаточних судових рішень, якими констатується факт порушення відповідачем колективних інтересів споживачів, гарантує реальну можливість звернення із вимогами про відшкодування шкоди, завданої внаслідок такого порушення або в рамках представницького позову або шляхом пред'явлення споживачами індивідуальних вимог.

6. *Процесуальна доцільність судових процедур щодо вимог про судову заборону.* Позовні вимоги про судову заборону, які передбачають припинення чи заборону дій (бездіяльності) відповідача, що порушують колективні права та інтереси споживачів, мають розглядатися з усією доцільністю, в тому числі в разі необхідності, в порядку спрощеного провадження, з метою запобігання шкоди чи її збільшення у зв'язку із триваючим порушенням прав споживачів.

7. *Визначення заінтересованих у відшкодуванні індивідуальної шкоди споживачів за принципом «opt-in» (принцип «згоди»).* Будь-які винятки з цього принципу, за законом або за рішенням суду, повинні бути належним чином обґрунтовані причинами належного здійснення правосуддя. Відповідач повинен бути поінформований про склад групи заінтересованих в отриманні відшкодування шкоди споживачів та про будь-які зміни в ній.

8. *Забезпечення виконання судових рішень за представницькими позовами.* В національному законодавстві держав-членів мають бути передбачені ефективні заходи забезпечення виконання відповідачем остаточного судового рішення за представницьким позовом чи затвердженій судом угоди про врегулювання спору, зокрема можуть бути передбачені штрафи за кожен день затримки виконання рішення чи угоди про врегулювання або будь-які інші грошові стягнення, передбачені національним законодавством.

9. *Заборона каральних (штрафних) збитків.* Компенсація, присуджена індивідуальним споживачам за результати розгляду представницьких позовів не

повинна перевищувати компенсацію, яка була б присуджена в разі звернення споживачів із вимогами про відшкодування шкоди в індивідуальному порядку. Зокрема, каральні (штрафні) збитки, що призводять до надмірної компенсації на користь сторони-позивача, характерні для групових позовів в США, повинні бути заборонені.

10. *Обмеження гонорарів адвокатів.* Держави-члени повинні забезпечити, щоб гонорари адвокатів та методи його обрахування не створювали жодних стимулів та підстав для несправедливих та образливих судових розглядів. У випадках визначення гонорарів адвокатів в залежності від результатів розгляду справи має бути передбачене належне правове регулювання таких виплат адвокатам, зокрема, з урахуванням права на повне отримання відшкодування шкоди заінтересованими споживачами.

11. *Стимулювання до позасудового врегулювання спорів,* що може передбачати процедуру, в рамках якої суд затверджує колективну мирову угоду, досягнуту кваліфікованою особою-заявником представницького позову і ймовірним порушником колективних інтересів споживачів до того, як провадження за представницьким позовом щодо дій (бездіяльності) такої особи буде відкрито в суді. Або ж, у випадках ухвалення декларативного рішення, яким підтверджується відповідальність відповідача щодо порушення колективних інтересів споживачів, суд може вимагати від сторін процесу протягом розумного строку обговорити можливість врегулювання спору з питань відшкодування шкоди споживачам. Угоди про врегулювання досягнуті у всіх вищезазначених випадках підлягають обов'язковому судовому або адміністративному контролю задля забезпечення їх законності та справедливості. Споживачам, які мають відношення до схваленого судом колективного врегулювання, завжди має бути надана можливість прийняти або відхилити запропоноване відшкодування.

12. *Забезпечення транскордонних представницьких позовів,* що передбачає взаємне визнання правового статусу кваліфікованих суб'єктів, призначених заздалегідь в одній державі-члені, для пред'явлення представницьких позовів в іншій державі-члені. Крім того, передбачається можливість кваліфікованим організаціям з різних держав-членів спільно діяти в рамках єдиного представницького позову перед єдиним компетентним органом, відповідно до права ЄС та національного законодавства.

Одержано 09.04.2019